

*До спеціалізованої вченої ради Д17.127.07
у Класичному приватному університеті,
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б*

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Живової Юлії Вадимівни
«Сучасні тенденції та кримінологічні засади запобігання
бандитизму в Україні»,
подану на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 –
кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Вивчення кандидатської дисертації Живової Ю. В., автореферату дисертації, публікацій дисертантки, дає підстави для висновку, що дослідження виконано по актуальній темі, здійснено глибокий кримінологічний аналіз з питань обраної теми дисертації, зроблено достовірні висновки, сформульовані цінні в теоретичному й практичному плані пропозиції щодо вдосконалення протидії бандитизму.

Актуальність теми дослідження. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини проголошується в Конституції України головним обов'язком держави, тому чим цілеспрямованій життєдіяльність суспільства зорієнтована на демократичні і гуманістичні цінності, тим гостріше відбувається потреба у можливо повному торжестві права та існуванні надійної безпеки. Формування правової держави, побудова громадського суспільства в нашій країні неможливі без надійного правового захисту кожної людини, а також громадських і державних інтересів та інститутів. Однак права та свободи людини і громадянина не існують ізольовано, вони знаходяться у тісному зв'язку та взаємозалежності збагатьма правовими та соціальними інститутами, котрі обумовлені особливостями сучасності, які полягають у тому, що політичні, економічні та соціальні зміни в Україні, перехід до громадського суспільства характеризуються двома тенденціями: з одного боку – це демократизація та лібералізація всіх сфер суспільного життя

та проведення відповідних реформ, а з іншого – загострення соціальних протиріч та погіршення характеристик злочинності. При цьому значні зусилля держави, спрямовані на подолання негативних процесів, поки що не приводять до серйозних позитивних наслідків. Таке становище викликає потребу в активізації діяльності, спрямованої на протидію злочинності, та розробці науково обґрунтованих пропозицій щодо подолання негативних процесів, що її детермінують. Тому для сучасної правової науки розробка ефективних засобів протидії злочинності є однією з нагальних проблем, вирішення якої має велике значення як для теорії, так і для правозастосовної практики та виступає фактором забезпечення безпеки українського суспільства. При цьому пріоритет у реалізації цілей забезпечення безпеки суспільства належить протидії організованій злочинності, в межах якої одним з найнебезпечніших її проявів є бандитизм. Цей злочин має низку характерних особливостей, що істотно відрізняють його від інших форм організованої злочинності, так і від злочинності в цілому, що доводить необхідність розробки відповідних заходів запобіжного впливу. При цьому слід зауважити, що далеко не всі випадки вчинення бандитизму стають відомі правоохоронним органам, у тому числі й завдяки помилкам при кваліфікації діянь, що породжує значну латентність, тоді як у дійсності рівень вчинення бандитизму є значно вищим. У цьому зв'язку викликає необхідність у проведенні наукових досліджень, що вирішують проблематику в комплексному, інтегрованому вигляді. Тому обрана Живовою Ю. В. тема дисертації є актуальною і своєчасною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Результати дисертаційної роботи Живової Ю. В. видаються достатньо обґрунтованими, оскільки автором опрацьовано численну кількість літературних джерел (224 найменування), присвячених аналізованим питанням. При цьому у дисертації висвітлено ті чи інші позиції вчених, проаналізовано ступінь їхньої аргументованості та викладено власне бачення дисертантки щодо

поглядів цих науковців стосовно розглядуваної проблематики запобігання бандитизму та ступеня досконалості теоретичних та практичних засад правозастосовної діяльності правоохоронних органів України.

Дисертація будується на достатній для дослідження такого рівня методологічній базі. Методологічною основою дослідження є основні положення діалектики як методу наукового пізнання, що дає змогу розглядати правові та кримінологічні аспекти протидії бандитизму і правозастосовної діяльності правоохоронних органів у відносно статичному плані і водночас у розвитку, з використанням загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання в їх поєднанні. Зокрема, у дисертації застосовані такі методи як діалектичний, статистичний, порівняльно-правовий, логіко-юридичний, формально-логічний, структурно-функціональний, системного аналізу, соціологічні методи.

Науково-теоретичним підґрунтям дисертації є наукові праці вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі філософії, загальної теорії держави і права, кримінології та кримінального права, інших правових наук.

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, що визначають правові та кримінологічні засади організації та здійснення запобігання бандитизму.

Емпіричну базу дослідження складають статистичні дані про зареєстровані випадки вчинення бандитизму за період 1995 – 2015 років, про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їхнього досудового розслідування у 2015 – 2019 роках (форма № 1), про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями у 2015 – 2019 роках (форма № 1), про осіб, які вчинили бандитизм у 2015 – 2019 роках (форма № 2), вироки в справах (провадженнях) про бандитизм, внесені до Єдиного реєстру судових рішень за період 2009 – 2019 років; результати анкетування 83 працівників правоохоронних органів; узагальнені результати опитування 196 осіб, які вчинили бандитизм і відбувають покарання в установах виконання покарань.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням в якому на підставі аналізу сучасних тенденцій бандитизму сформульоване авторське кримінологічне визначення сучасного бандитизму, розроблено основні напрями засад запобігання цьому злочину на різних рівнях та запропоновано конкретні шляхи вдосконалення кримінально-правової охорони громадської безпеки в Україні. На базі проведеного дослідження у роботі вирішено низку питань розглядуваної проблематики та сформульовано нові положення, висновки, пропозиції та рекомендації.

Передусім привертає увагу проведений авторкою ретельний аналіз методологічних основ дослідження бандитизму, в ході якого проаналізовано низку праць вітчизняних та зарубіжних вчених, які досліджували проблеми діяльності організованої злочинності, кримінально-правової та кримінологічної характеристики бандитизму та його запобігання, а також зарубіжний досвід запобігання цьому злочину.

На цих підставах дисертанткою вперше в науці сформульовано авторське кримінологічне визначення сучасного бандитизму як діяльності озброєного злочинного угруповання (організованої групи чи злочинної організації), спрямованої на систематичне отримання злочинних доходів та (або) встановлення контролю за певною соціально-економічною сферою чи певною територією з використанням озброєного насильства чи погрози його застосування, а також обґрунтовано доцільність доповнити ст. 257 КК України заохочувальною нормою щодо звільнення від кримінальної відповідальності особи, крім організатора, яка перебувала у складі банди, у відповідності з передбаченими у запропонованій ч. 2 цієї статті умовами.

Певними науковими новелами є також здійснені у роботі удосконалення існуючих у кримінології положень стосовно: 1) періодизації бандитизму в історичних межах, яка, на думку авторки, включає такі чотири основні періоди: а) революційний та перехідний період (до 1922 р.), б) період політичного бандитизму (1920-ті – 1950-ті рр.); в) період

традиційного кримінального бандитизму (1960-ті – 1990-ті рр.) г) новітній період (з початку 1990-х років по теперішній час); 2) змісту кримінологічної характеристики бандитизму з урахуванням сучасних показників його сучасного стану, рівню, структури, динаміки, кримінологічної характеристики осіб, які вчинили бандитизм, та жертв бандитського нападу; 3) кримінально-психологічної типології осіб, які останнім часом вчинили бандитизм з розподілом їх за криміногенністю, ставленням до бандитизму та за мотивацією у вчиненні бандитизму; 4) кримінологічних засад запобігання бандитизму та їх узгодження з системою загальних, спеціальних та індивідуальних заходів протидії злочинності взагалі та організованої злочинності зокрема; 5) механізму забезпечення організаційних заходів громадського контролю за дотриманням прав, основних свобод і законних інтересів засуджених за бандитизм та осіб, звільнених від відбування покарання, а також сприяння у наданні ефективної допомоги у соціальній адаптації особам, звільненим від відбування покарання.

Цікавими та перспективними є й авторське розуміння ролі ЗМІ у процесах криміналізації та віктимізації осіб у сфері насильницької озброєної злочинності, зокрема щодо специфіки індивідуального сприйняття і засвоєння наданої інформації та наступної деформації ціннісних орієнтацій та установок особи, а також наукові ідеї та практичні рекомендації щодо вдосконалення заходів віктимологічного запобігання бандитизму.

Можливі шляхи використання результатів дослідження. Отримані в дисертації результати можуть бути використані у різних напрямках правової діяльності.

По-перше, вся сукупність загальнотеоретичних та прикладних висновків свідчить про те, що дослідження є суттєвим внеском укримінологічну науку. Винесені на захист положення і висновки дисертації можуть бути використані у науково-дослідницькій роботі в подальших дослідженнях висвітлених питань протидії бандитизму та спрямованої на те кримінологічної діяльності правоохоронних органів, про що свідчить акт

впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара від 25 червня 2020 року.

По-друге, висновки, рекомендації та пропозиції, які мають місце у дисертації, можуть бути використані у правотворчості в процесі вдосконалення певних законодавчих положень, про що свідчить лист Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України від 4 лютого 2020 року № 04-27/12-364.

По-третє, результати, висновки та рекомендації, що мають місце у роботі, можуть бути використані у правозастосуванні для вдосконалення діяльності правоохоронних органів, про що свідчить акт впровадження Управління Служби безпеки України в Дніпропетровській області від 17 серпня 2020 року.

По-четверте, розробки і пропозиції автора можуть бути використані при підготовці наукових та практичних кадрів в процесі викладання кримінології, відповідних спецкурсів, а також при підготовці підручників, посібників, курсів лекцій, про що свідчить акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в навчальний процес Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 9 червня 2020 року.

Повнота викладу наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, авторефераті та опублікованих працях. Основні положення дисертації з достатньою повнотою викладені у 8 наукових статтях, з яких 6 статей опубліковані у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, 2 статті, опубліковані у наукових періодичних виданнях інших держав, а також у 4 працях апробаційного характеру, опублікованих у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій. Зміст наданого автореферату дисертації відповідає змістові самої дисертації. В цілому дисертаційна робота виконана на належному науковому рівні та відповідає встановленим вимогам. Дисертанткою по-новому вирішені теоретичні питання теми дослідження, які

є вагомим внеском у кримінологічну науку. Власне бачення шляхів вирішення певних питань, обґрунтований підхід до їх вирішення дозволило авторці висловити низку нових, таких, що заслуговують на увагу, теоретичних положень та пропозицій щодо вдосконалення кримінологічних засад запобігання бандитизму в Україні.

Позитивно оцінюючи науково-теоретичну і практичну значимість проведеного Живовою Ю. В. дослідження, його актуальність та наукову новизну, слід відмітити, що окремі положення дисертації викликають зауваження, які потребують уточнень або додаткової аргументації:

1) Серед використаних в роботі методів дослідження вказується *логіко-юридичний метод*, який, на думку дисертантки, «сприяв визначенню причин та умов вчинення бандитизму» (с. 20). Однак, логіко-юридичний (або догматичний) метод наукового пізнання традиційно використовується при з'ясуванні положень статей закону з метою їх точного застосування чи вдосконалення, і саме таким чином цей метод фактично використаний у дисертації. Перш за все в якості одного із завдань дослідження поставлено – «надати пропозиції з удосконалення чинного законодавства України щодо запобігання бандитизму у контексті сучасних тенденцій його прояву» (с. 20), далі у підрозділі 3.2 дисертації здійснюється тлумачення положень ст. 43 КК України, ст. 35 КК Республіки Казахстан, ст. 38 КК Республіки Білорусь, статей 255, 257, 258-3, 260 КК України і на цій підставі пропонується доповнити ст. 257 КК України заохочувальною нормою (с. 180 – 181, 190). Тому краще було б при згадуванні про логіко-юридичний метод вказати на те, що він був використаний для з'ясування змісту відповідних статей закону про кримінальну відповідальність за бандитизм та інші суміжні злочини.

2) Неточним є використане у дисертації саме словосполучення «*причини та умови*» вчинення бандитизму (с. 20, підрозділ 2.3 тощо), оскільки, по-перше, в якості одного із завдань дослідження поставлено – «окреслити основні *детермінанти* сучасних тенденцій вчинення бандитизму» (с. 19), а по-друге, в реальному житті детермінанти злочинної поведінки неможливо

поділити на причини та умови, бо те, що в одному випадку виступає причиною, у другому випадку буде умовою, а в третьому – взагалі буде нейтральним. Тому у сучасних роботах з кримінології дослідники все частіше відмовляються від цієї застарілої термінології та використовують такі більш точні поняття як «детермінанти», «фактори», «чинники».

3) Полемізуючи з авторами, які вважають, що недоцільним є визнання суб'єктом бандитизму неповнолітніх від 14-ти до 16-ти років и аргументують це тим, що бандитизм не значною мірою поширений серед неповнолітніх і тим, що усвідомлення цими особамисуспільної небезпечності бандитизму як самостійного злочину не вважається безспірним, авторка наводить такі аргументи: «Ми не можемо погодитись з такою позицією, оскільки, по-перше, це суперечить ч. 2 ст. 22 КК України, по-друге, вказані особи можуть не усвідомлювати суспільної небезпечності саме бандитизму як конкретного злочину, але мають розуміти суспільну небезпеку озброєного нападу на юридичних та фізичних осіб» (с. 34). Але така авторська аргументація не є переконливою. По-перше, положення чинного КК України не завжди є досконалыми, а по-друге, якщо особа не усвідомлює суспільної небезпечності саме бандитизму, то вона і не може нести відповідальності за саме бандитизм. Інакше це буде суперечити одному з основоположних принципів кримінального права – принципу суб'єктивного ставлення у провину. До того ж слід мати на увазі, що бандитизм – це умисний злочин, а умисел згідно зі ст. 24 КК характеризується перш за все тим, що особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння. Тому слід визнати, що колишнє вітчизняне законодавство про кримінальну відповідальність за бандитизм було більш досконалим і справедливим, оскільки згідно з його положеннями неповнолітні віком від 14-ти до 16-ти років притягались до відповідальності за фактично скоєні в момент бандитських нападів діяння – вбивство, тілесні ушкодження, грабїж, розбїй тощо, а не за бандитизм.

4) Робота тільки б виграла, якщо б розглядаючи положення ст. 43 КК України як обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння та

порівнюючи її положення з відповідними положеннями кодексів інших пострадянських держав, дисертантка звернула б увагу на недосконалість положень частин 2 і 3 ст. 43 КК України, які є фактично, як би мовити, «подарунком для злочинців» і не сприяють боротьбі зі злочинністю, а навпаки, створюють додаткові труднощі правоохоронним органам, та запропонувала б певні шляхи вдосконалення зазначених положень.

5) На підставі порівняння з положеннями статей 255, 258-3 і 260 КК в роботі пропонується доповнити ст. 257 КК частиною 2, в якій передбачити заохочувальну норму наступного змісту: «Звільняється від кримінальної відповідальності особа, крім організатора банди, яка перебувала в її складі, якщо вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні нею злочину добровільно повідомила правоохоронний орган про існування озброєної злочинної групи та активно сприяла її викриттю, якщо в її діях немає складу іншого злочину» (с. 22, 190, 218). Це досить обгрунтована та цікава пропозиція, але, звертаючи увагу на положення статей 255, 258-3 і 260 КК, слід констатувати, що в цих статтях окремо криміналізоване також керівництво злочинним угрупованням поряд з його організацією (створенням), тому, мабуть, доцільно було б запропонувати доповнити ч. 1 ст. 257 КК вказівкою на таке діяння як керівництво бандою, а в запропонованій ч. 2 ст. 257 КК вказати «крім організатора або керівника».

6) В роботі мають місце також певні технічні неточності. Зокрема, пункти висновків до розділів та загальні висновки починаються зі слів «встановлено», «аргументовано», «досліджено», «проаналізовано», «доведено», «зазначено», «надано» тощо (с. 93 – 97, 156 – 160, 208 - 218), однак така термінологія може бути доцільною лише при викладі основного змісту роботи в тексті автореферату дисертації та при викладі положень щодо наукової новизни, тоді як при викладі пунктів висновків вказані терміни є цілком зайвими, оскільки у висновках необхідно чітко та стисло

вказати про те, що саме в ході дослідження встановлено та які конкретні висновки зроблені.

Висловлені зауваження стосуються переважно спірних, дискусійних, технічних питань, певної неповноти розгляду окремих питань теми дисертації, є передумовою дискусії в ході захисту і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, яка є самостійним комплексним дослідженням з актуальної теми, має науково-теоретичне та практичне значення і містить наукові положення, які є новим вирішенням наукового завдання та сприяють удосконаленню протидії бандитизму кримінологічними засобами. Робота відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, тому авторка дисертації «Сучасні тенденції та кримінологічні засади запобігання бандитизму в Україні» Живова Юлія Вадимівна з урахуванням значимості проведеного дослідження й отриманих результатів на підставі публічного захисту заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

професор кафедри кримінального права

та кримінології факультету № 6

Харківського національного університету

внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор

В. П. Ємельянов

23.11.2020р.

